

REVOLUCIONĀRĀS EHINĀCIJAS.

Pateicoties selekcionāru pūlēm ehinācijas šobrīd ir savas popularitātes virsotnē. Desmitgades laikā milzīga grupa viņu radītās košās šķirnes pārvērtušas pusaizmirsto ziemcieti modīgā, vispārpieprasītā augā, kuru pārstāv neskaitāmas visdažādākās krāsas un nepārspējamas formas. Pašus interesantākos jaunumus ehināciju selekcijā piedāvā holandiešu selekcionārs un augu ‘mednieks’ Jans Veršoors.

Botāniskā izziņa.

Ehinācija pieder kurvjziežu dzimtai. Tā ļoti tuva rudbekijai, kurai vārdu devis ievērojamais zviedru botānikis un taksonomists Kārlis Linnejs (1707 – 1778), godinot savu skolotāju Olafu Rudbeku, Upsalas (Zviedrijā) botānikas un anatomijas profesoru. Neprofesionālim grūti saprast atšķirības starp ehināciju un rudbekiju. Ar acīm tās tik tikko samanāmas, uztvert tās var, tikai salīdzinot ziedus. Purpura ehinācija atšķiras no savas radinieces rudbekijas ar ziedkopas krāsu – mēlziedi ir purpursarkanā vai aveņsarkanā nokrāsā, bet rudbekiju mēlziedi ir vai nu dzelteni, vai oranži, vai brūnsarkani.

Savu nosaukumu ehinācija ieguvusi no grieķu valodas vārda „echinos”, kas nozīmē „ezis” un šis vārds dots par zieda vidus „durstīgo” stobrziedu līdzību ar mazo dzīvnieciņu.

Ehināciju sugars.

Ehināciju un rudbekiju izcelsme ir Ziemeļamerika. Zināmas aptuveni divdesmit piecas rudbekiju sugars, bet ehinācijām Eiropas botāniķi izdala tikai piecas: **šaurlapu** (*E. angustifolia*), **tumši sarkanā** (*E. atrorubens*), **bālā** (*E. pallida*), **dīvainā** (*E. paradoxa*) un **purpursarkanā** (*E. purpurea*). Tai pat laikā Deniss Kerijs un Tonijs Avents ASV vēl 1968. gadā sistemātikā izdalīja deviņas ehināciju sugars, pie kurām bez jau minētajām pieskaitītas : **Tenesijas** (*E. tennesseensis*), **gludā** (*E. laevigata*), **neīstā** (*E. simulata*) un **asinssarkanā** (*E. sanguinea*). Deniss Kerijs raksta : „ja sugars tuvas, tās viegli krustojas savā starpā, tādēļ iespējams liels daudzums dabiski veidojušos hibrīdu ar starpsugu iezīmēm, mantotām no vecāku augiem”.

Šaurlapu ehinācija atrasta ASV, Minesotas un Teksasas prērijās. Mēlziedi rozā – purpurrozā, šauri, līdz 4,5 cm garumā, bet stobrziedi – violeti, retāk balti (*E. angustifolia albiflora*). Šaurlapu ehināciju arvien plašāk izmanto kā ārstniecības augu.

Tumši sarkanā ehinācija, kuras krāsu drīzāk varētu apzīmēt kā melni sarkanu, dabā sastopama arī ASV, Arkansasā un Misūri. Zieda galviņa tumši purpursarkana, sastāv no 12 – 20 maziņiem 2 – 4 cm gariem stobrziediem. Stingrie ziedkāti var sasniegt 50 – 80 cm augstumu. Lapas gareni lancetiskas līdz eliptiskas.

Bālā ehinācija savu sugas nosaukumu ieguvusi, pateicoties savai bāli rozā krāsai, kas iekrāso garās nokārušās ziedlapiņas ar baltām putekšņlapām. Sazarotie stublāji vertikāli, klāti matiņiem, lapas tumši zaļas, plati lancetiskas. Šķirnei ‘**Hula Dancer**’ ziedi balti ar rozā ēnojumu. Gan sugas, gan šķirnes augi sasniedz 80 cm augstumu.

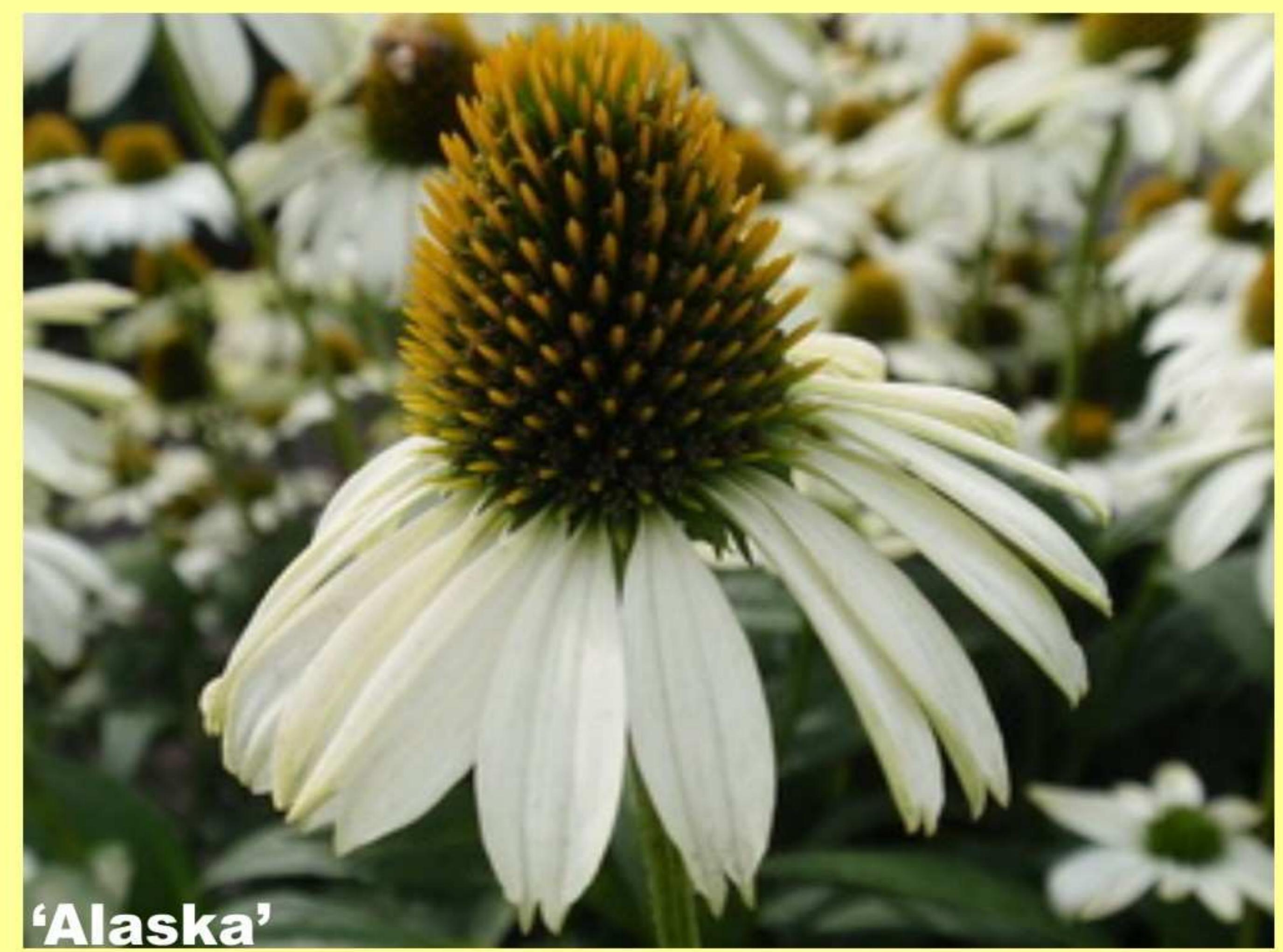
Dīvainās ehinācijas nosaukums cēlies no latīņu valodas vārdiem „para”, kas nozīmē „pretējs” un „doxa”, kas nozīmē „viedoklis, pretējs dominējošajam viedoklim” – tātad: negaidīta, dīvaina, brīnumaina, ekscentriskā. Mēlziedi 7 cm gari, spilgti, efektīgi, dzeltenā krāsā. Augs līdz 90 cm augsts, stublājs stingrs, klāts ar matiņiem. Lapas šauri lancetiskas. Šodien selekcionāri aktīvi izmanto šo izcilo sugu.

Purpursarkanā ehinācija cēlusies no Amerikas plašiem mežainiem un sausiem prēriju apgabaliem. Jau 17. gadsimtā šī suga parādījās Eiropas sabiedriskajos un privātajos dārzos un, galvenokārt pateicoties šīs sugas hibrīdiem, joprojām ir populāra arī mūsdienās. No visām sugām tā ir pati nozīmīgākā un visu laiku selekcionāri to izmanto, lai iegūtu arvien jaunus variantus kombinācijās ar *E. pallida* un *E. paradoxa*. ’**Purpurea**’ latīņu valodā apzīmē purpura krāsu, kā dēļ sistemātiku domas dalās, un joprojām daudz precīzāks apzīmējums nav dots. Visi toņi, sākot no bāli rozā līdz tumši zili sarkanai tiek apzīmēti ar ’**purpurea**’.

‘**Alaska**’ – galvenā starp dažādo baltziedu ehināciju šķirnēm, pilnveidots ‘**White Lustra**’ un ‘**White Swan**’ variants. Zema auguma, spēcīga, izturīga, zied bagāti.

‘**August Koningin**’ – veido varenu, spēcīgu, 80 cm augstu krūmu ar stingriem ziedkātiem un lielu daudzumu milzīgiem ziediem. Izcili piemērota puķu dobēm.

‘**Double Decker**’ – ziedi purpursarkanā krāsā. Pirmajā sezonā parādās pārsvarā vienkārši ziedi, bet otrajā gadā ļoti liels dubulto „dvīņu ziedu” īpatsvars un parādās pat pavisam pildītie.

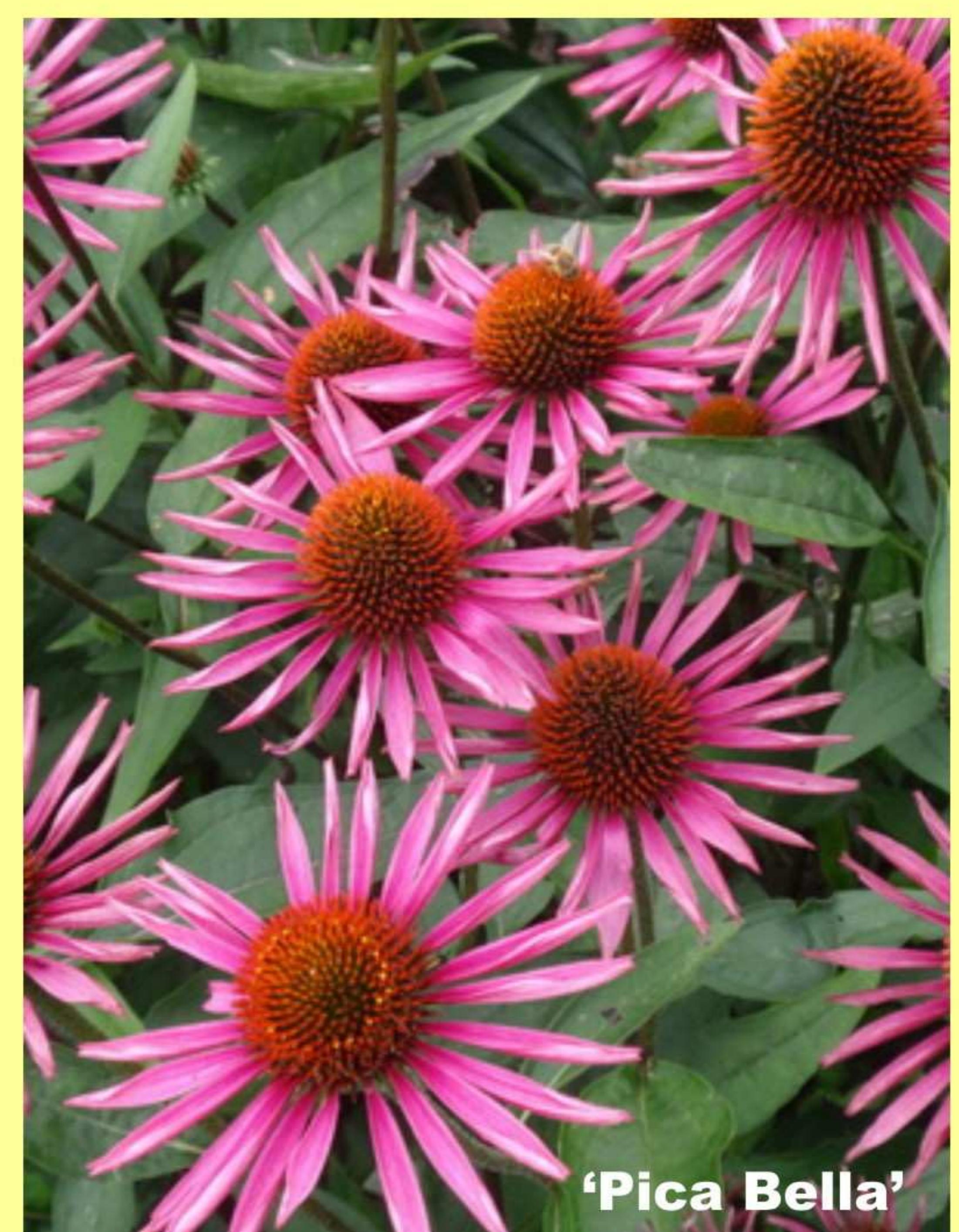
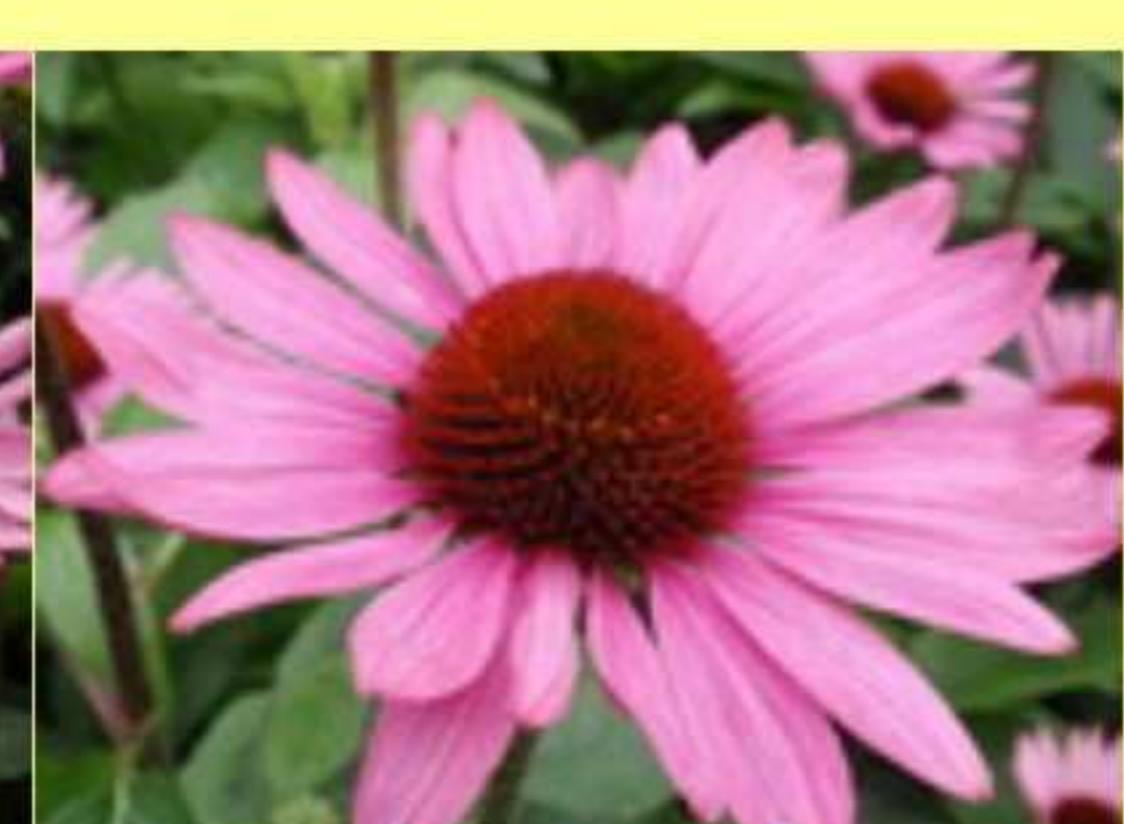

Šķirni ‘Fatal Attraction’ izveidoja pazīstamais dārzu arhitekts un dizainers Pīts Udolfs. Tumši vīnsarkanas krāsas ziedkāti savienojumā ar purpurrozā ziediem pievilina daudzus dārza apmeklētājus. P. Udolfs radīja arī pirmo šķirni ar gaiši zaļiem ziediem un zaļu konusu centrā – ‘Green Jewel’. Ziedu krāsa noturīga līdz pat ziedēšanas beigām.

‘Magnus Superior’ – var sasniegt līdz pat 100 cm augstumu. Ziedi intensīvi karmīnsarkanā krāsā. Zieds ar lielu, platu galvu, horizontāli novietotām ziedlapinām un lielu stobrziedu konusu sarkanoranžā krāsā.

‘Pica Bella’ – piesaista uzmanību ar šaurajām ziedlapinām, kas ir neparasti spilgtas, mirdzošas un piešķir ziediem pārsteidzošu starojumu. Ziedoši augi var sasniegt 60 – 70 cm augstumu.

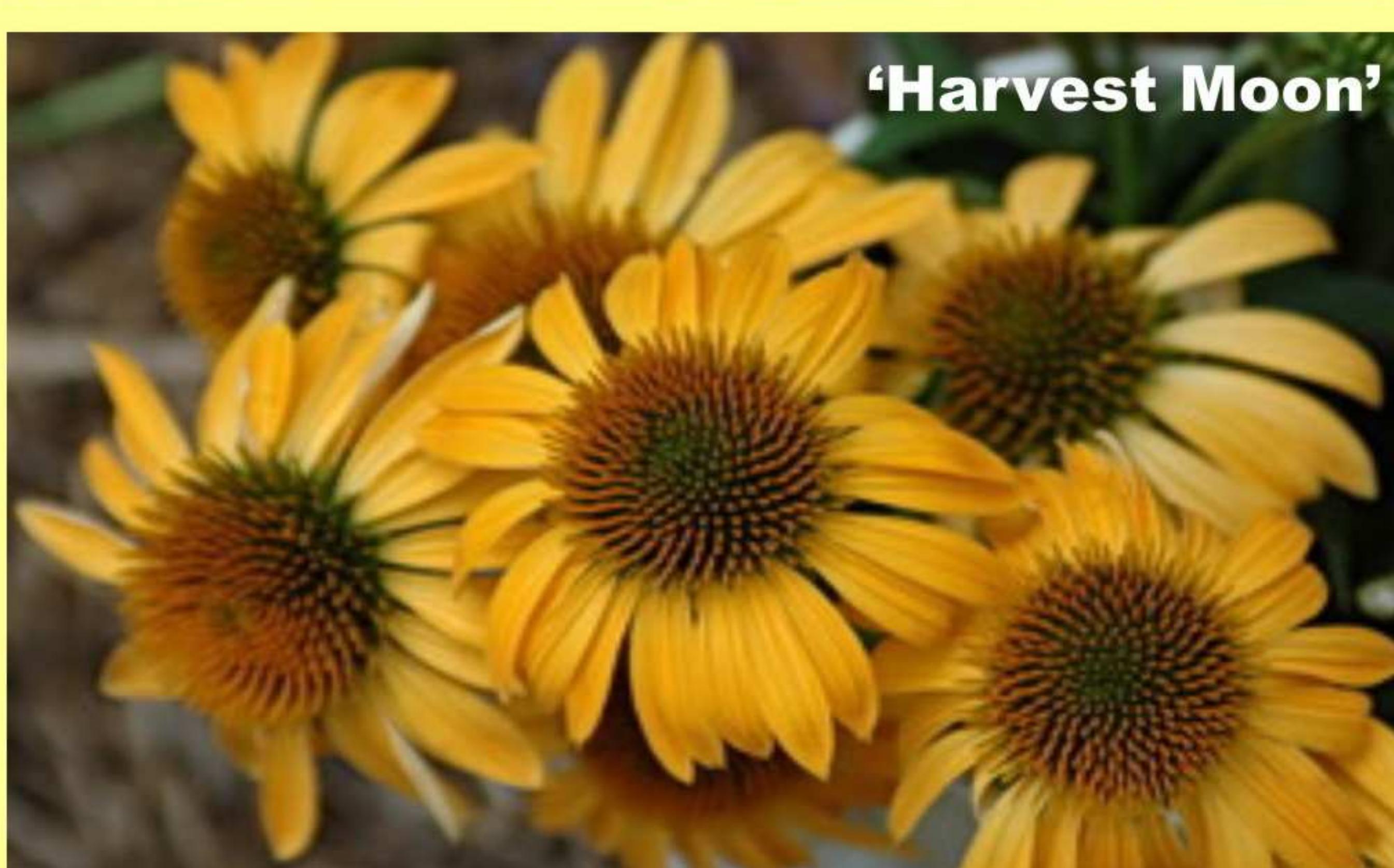
‘The King’ – pēc ekspertu domām, ir viens no vecākajiem un labākajiem purpursarkanajiem hibrīdiem ar ļoti lieliem tumši sarkaniem ziediem. Izcils augs ziedu griešanai. Kāds reiz teicis: „Paies desmitgades, bet jūs nekad neatradīsiet labāku purpursarkanu ziedu. Tas ir tik spēcīgs, ka jūs uz tā varat atbalstīt savu velosipēdu”.

Mūsdienu ehnāciju selekcija.

Nosaukt visus mūsdienu selekcionārus, kuri strādā ar ehnācijām, un aprakstīt visas viņu radītās šķirnes vienā mazā rakstā nav iespējams. Tas būtu veselas grāmatas vērts materiāls. Jaunu šķirņu parādīšanās pēdējo piecu gadu laikā bijusi kā sprādziens un daudzas vēl tiks radītas jau tuvākajos gados. Šī raksta ietvaros es varu iepazīstināt tikai ar nedaudziem Eiropas (Holandes) selekcionāriem.

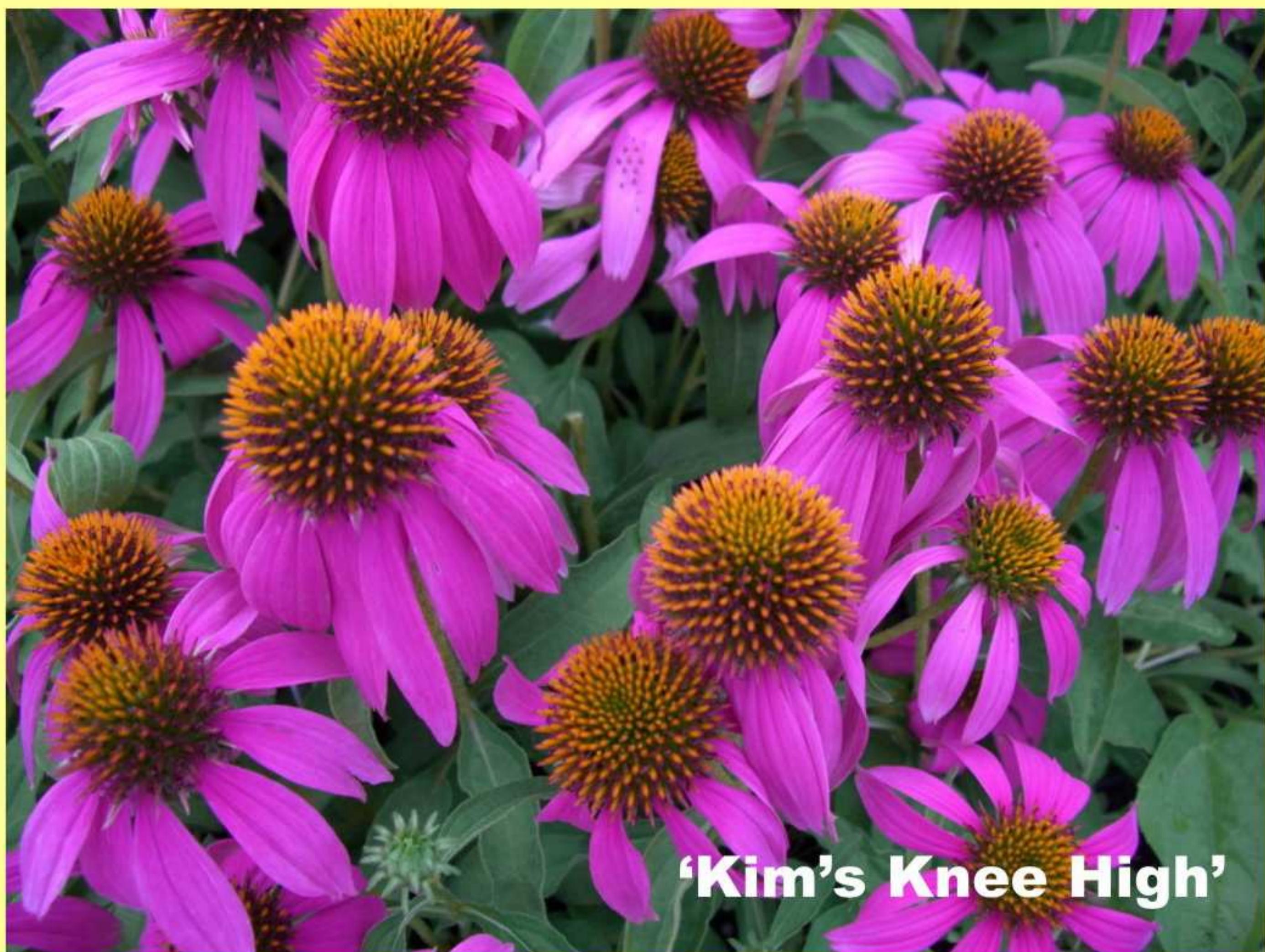
Pirmkārt, gribu atzīmēt, ka pamats šim sprādzienam tika sagatavots jau ASV. Nēmot vērā dažu selekcionāru „izrāvienu” ehnāciju selekcijā, gribu pieminēt dažus no viņiem. It īpaši to veicināja Čikāgas botāniskā dārza selekcionāra Džima Olta novatoriskie darbi. Taisnības labad man jāatzīstas, ka viņš ir pirmais selekcionārs, kurš sāka ehnāciju starpsugu krustošanu, krustojot *E. paradoxa* un *E. tennesseensis*. Tā rezultātā parādījās šķirnes ar oranžiem un pastelkrāsas toņu ziediem.

Viens no viņa sekotājiem ir Ričards Sauls, kurš kā vienu no mātesaugiem izmantoja *E. purpurea*, kas ne tikai uzlaboja hibrīdu ārējo izskatu, bet arī paildzināja to mūžu. Kopā ar savu brāli Bobiju viņi izveidoja hibrīdu sēriju ‘BIG SKY’. „Visiem šīs sērijas hibrīdiem,- saka Džons Volters (Walters Gardens, ASV),- piemīt labākās purpursarkanās ehnācijas īpašības, turklāt tās ir daudz kompaktākas, labi sazarotas, ziedi lielāki, bet lapas un ziedlapas platākas.” Labākās šķirnes: ‘**Harvest Moon**’, ‘**Summer Sky**’, ‘**Sundown**’ and ‘**Sunrise**’. Bez tam vērts pieminēt audzētavu „**Terra Nova**” Oregonā (ASV), kurā radīti daudzi jauni spilgtu krāsu ehnāciju hibrīdi.

Otrs ļoti pazīstams amerikāņu ehnāciju selekcionārs Marks Veders – šķirnes ‘**Green Envy**’ izveidotājs. Kad Veders parādīja šīs ehnācijas fotogrāfiju Tonijam Aventam, kurš neticēja – tas esot ar Photoshop palīdzību radīts. Taču kopš tā laika, kad Tonis pats izaudzēja unnofotografēja ‘Green Envy’, viņš to uzskata par tiešām unikālu šķirni.

Kims Hokss ir šķirnes '**Kim's Knee High**' autors – augi ar lieliem tīri rozā ziediem, noliektām ziedlapiņām un lielu oranžu – bronzas krāsas centrālo konusu. Nevar nepieminēt Kevinu Hardu no „Walters Gardens” – viņš radījis īstu pirmo „zirnekli” – '**All That Jazz**'. Tas ir unikāls hibrīds ar cauruļveida ziedlapiņām un atvērtiem ziedlapiņu galiem, kas, ziedēšanai turpinoties, iztaisnojas, smaržīgiem lavandvioleti rozā ziediem un oranžu konusu centrā uz stipriem, augstiem ziedkātiem.

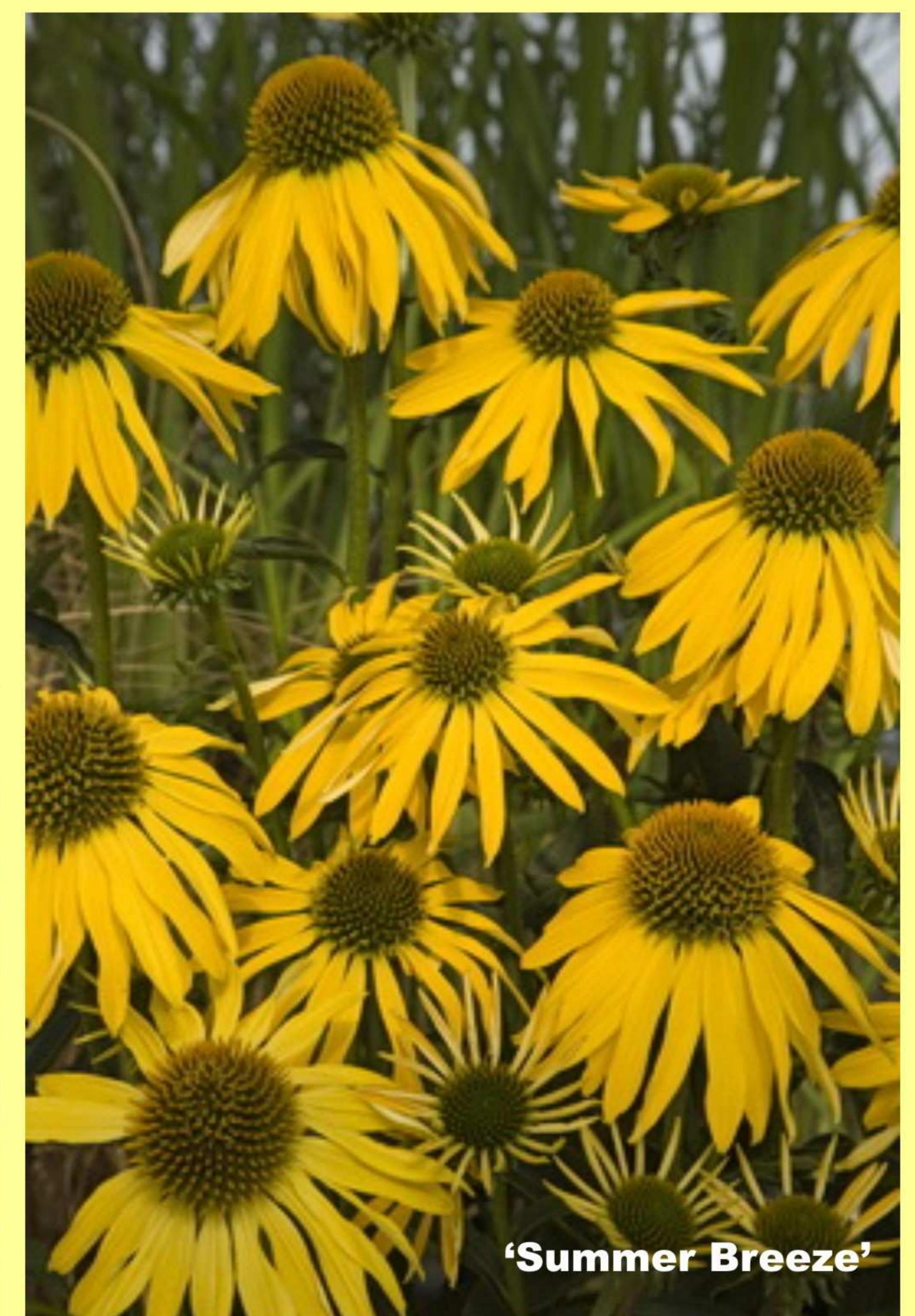
Selekcionāri Holandē.

Marko van Noorts un viņa sieva Haidija izveidojuši audzētavu idilliskā vietā, kas atrodas netālu no romantiskās Varmondas pašos Holandes rietumos, netālu no Ziemeļjūras. Marko iemieso jau trešo stādaudzētāju paaudzi van Noortu ģimenē. Pirmos augu audzēšanas noslēpumus, kā pie mums Holandē mēdz sacīt, viņš uzzināja, sēžot savai mātei klēpī.

Interese par ziemciešu selekciju Marko parādījās pēc labi pazīstamā vācu selekcionāra Ernsta Pagelsa (1913. – 2007.) saimniecības apmeklējuma, kuram bija savi uzskati par selekciju un kurš bija labi pazīstams ar savām miskantes šķirnēm. Marko no viņa visvairāk aizguva dabas materiālu izmantošanu, piemēram, bišu medu. Tādā veidā Marko veiksmīgi izveido jaunas bergēniju, epimēdiju, gandreņu, rodžersiju un ehināciju šķirnes. Lai jaunās šķirnes veiksmīgi virzītu tirgū, tām jāatbilst ļoti stingriem kritērijiem. Īpaši svarīgi rādītāji ir izturība, atkārtota ziedēšana un smarža.

No tūkstoš sējeņiem Marko prasībām parasti atbilst ne vairāk par trim augiem. Augu selekcija drīzāk ir hobījs, kas nedod īpašus materiālus labumus, nekad nebeidzas, bet sniedz lielu apmierinājumu un gandarījumu, atklājot jaunas krāsas un formas.

Marko uzsāka ehināciju selekcijas darbu 1997. gadā, sākotnēji pievēršoties ehinācijām, kas paredzētas ziedu griešanai. Viņa pirmā veiksmīgā un joprojām visā pasaulē pazīstama un atzīta ir rozā pildītā šķirne '**Razzmatazz**'. Dažu pēdējo gadu laikā parādījušās šķirnes:

'Hot Summer' – piesātināti tumši sarkana, zied no jūlija līdz oktobrim, augstums 80 cm, labi der ziedu griešanai.

'Irresistible' – 85 cm augsta pilnīgi pildīta oranža ehinācija, zied no jūlija līdz septembrim.

'Meditation' – spilgti rozā ziedi, augstums 30 cm, izmantojama arī stādīšanai kastēs un toveros.

'Summer Cocktail' – zieda krāsa mainās no dzeltenas, oranžas uz rozā, zied no jūlija līdz oktobrim.

Visbeidzot, bet ne pēdējā - **'Summer Breeze'** – spilgti dzelteni ziedi, spēcīga, veselīga, zied no jūlija līdz septembrim.

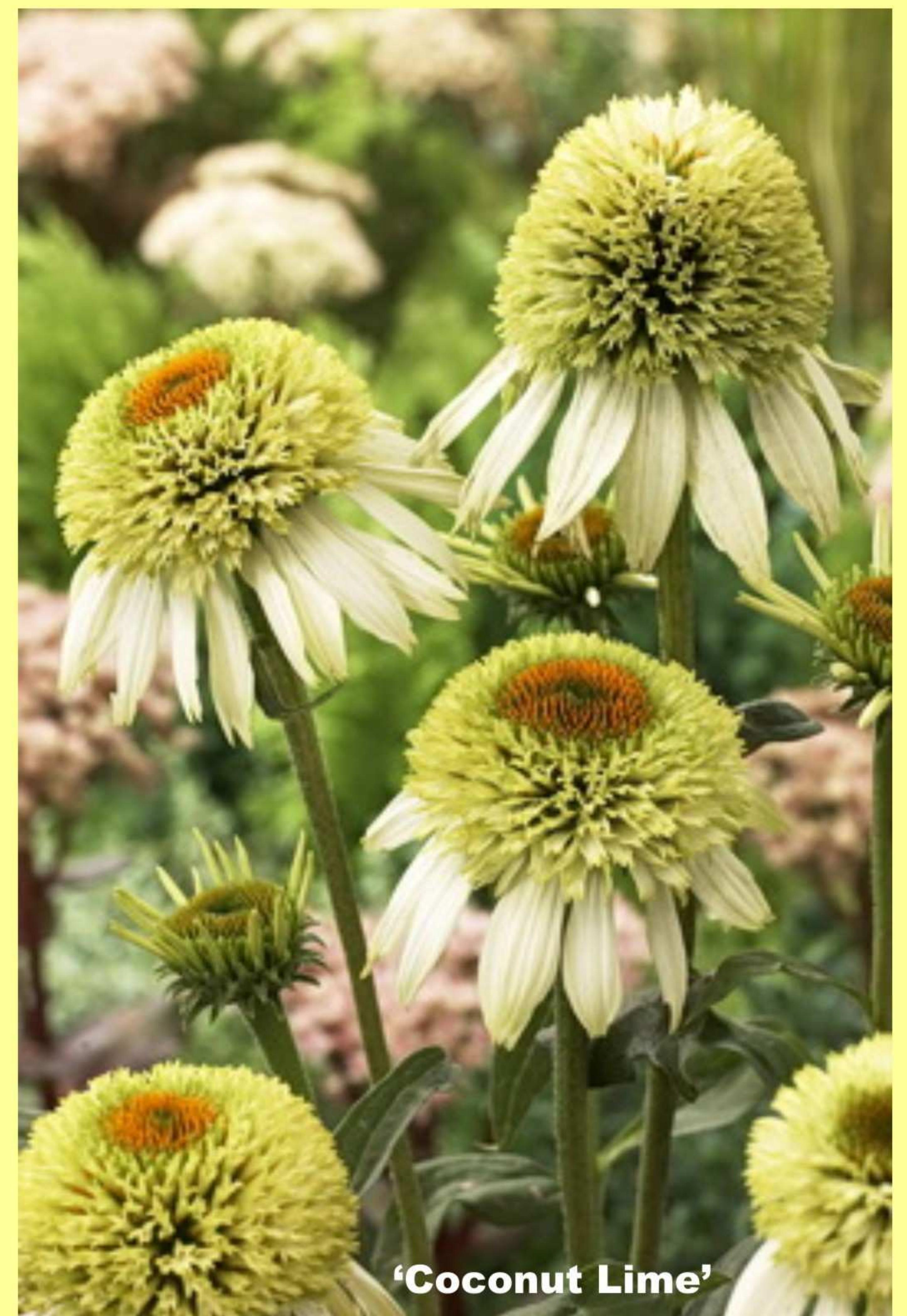
Arie Blūma kungs savu sējēnu laukā

,,Misters Dubultais” – tā iesaukts Arjē Blūms, pazīstamais pildīto ehināciju selekcionārs. Lūk, ko viņš saka par sevi: „Bērnībā mani apbūra augi, man bija pašam savs mazs dārziņš, ar kuru kopā es augu. Es mēģināju no sēklīņām un spraudenīšiem izaudzēt visus pasaulē esošos augus. Tajā laikā es visiem stāstīju, ka nodarbošos ar augu audzēšanu, bet pēc pāris gadiem, veicot vienu un to pašu darbu atkal un atkal, es nebiju apmierināts, jo rezultāti vienmēr bija tik paredzami... Tai pašā laikā mīlestība uz augiem saglabājās. Par selekciju es pirmoreiz izdzirdēju piecpadsmīt gadu vecumā vidusskolā. No tā brīža es biju pārliecināts par savu nākotni. Es nolēmu nodarboties ar augu selekciju un atlasi.”

Pēc koledžas beigšanas Arjē iestājās lauksaimniecības universitātē, lai studētu augu selekciju. Līdztekus visam pārējam viņu interesēja metodes augu audzēšanai laboratorijas apstākļos no putekšņiem. Pabeidzis universitāti, Arjē pētīja augu pavairošanas problēmas, bet kā hobījs palika ziemciešu, tai skaitā ehināciju, selekcija. Tā kā pašam savas zemes nebija, viņš kopā ar citiem audzētājiem sāka veidot un pārdot jaunas šķirnes.

'Pink Double Delight'

'Coconut Lime'

'Milkshake'

'Meringue'

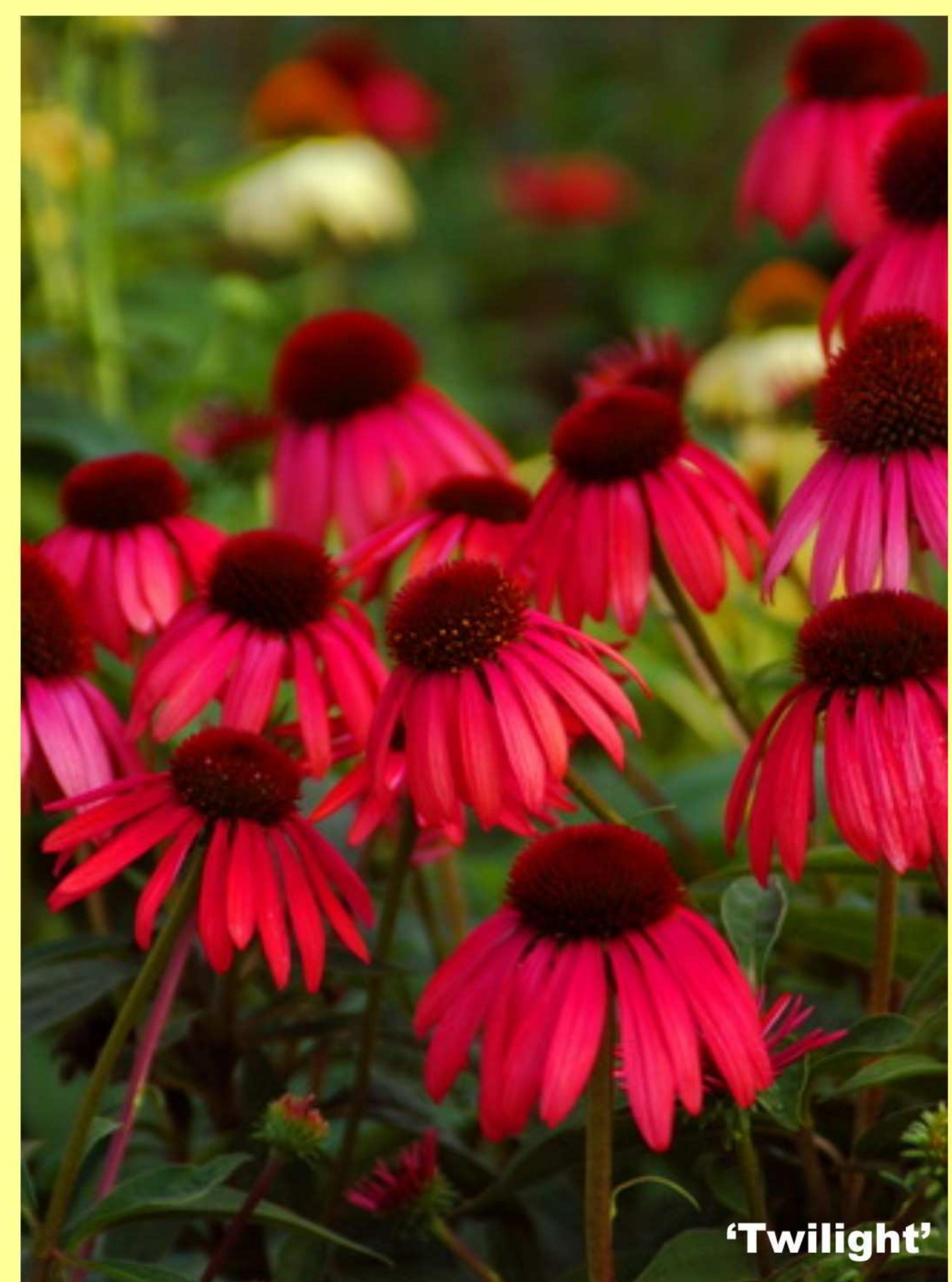
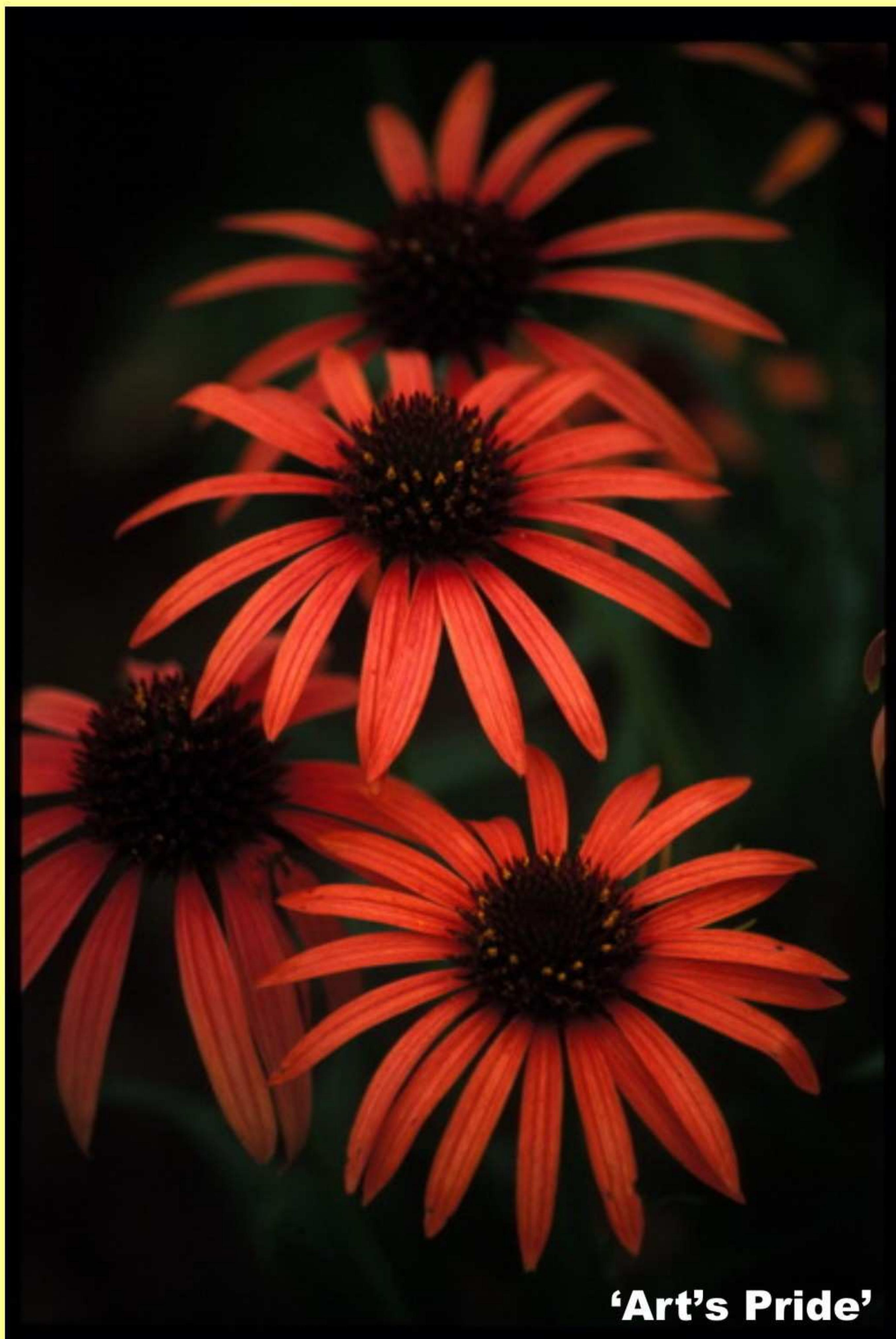
'Hot Papaya'

'Pink Double Delight' – pati pirmā Arjē ehinācija, tai sekoja baltā pildītā **'Coconut Lime'**, elegantā **'Champagne Bubbles'**, kompaktā **'Meringue'** un tīri baltā **'Milkshake'**. Tai pašā laikā Arjē sāka krustot šīs šķirnes ar citām sugām, lai palielinātu pildīto ehināciju krāsainību. Spilgti sarkanā, oranžsarkanā **'Hot Papaya'** kļuva par viņa pirmo starpsugu hibrīdu, kuru viņš piedāvāja 2008. gadā. Tai sekoja oranžā pildītā **'Marmelade'**, dzeltenā pildītā **'Pineapple Sundae'** un viņa paša pati mīlākā **'Raspberry Truffle'** – bagātīgi ziedoša, sulīgi sarkaniem ziediem, kas izceļas uz tumšajiem ziedkātiem. 2009. gadā Arjē piedāvāja arī divkrāsaino „trauslo zemeņu kūku” - **'Strawberry Shortcake'** – krēmbaltas ziedlapīņas ap tumši rozā stobrziedu konusu. Arjē Blūma veikums – tā ir īsta revolūcija ehināciju selekcijā un pašu selekcionāru vidū.

Kopš Arjē sāka izmantot dažas savvaļas sugars savā selekcijas programmā apvienojumā ar mūsdienu selekcijas metodēm, viņš saka: „no savā darbā iegūtajiem milzīgi daudzajiem variantiem es varu atlasīt vislabāko”.

Arjē Blūns neapšaubāmi ir radījis revolūciju selekcijas un pašu selekcionāru pasaulē.

Tulkojusi Iveta Bērziņa. Autora Jana Veršoora, Lūka Klinkhamera, Tonija Aventas, Marko van Noorta, kā arī firmu „Compass” un „Jelitto” foto.